

Specifikum zemědělství a jeho postavení v národním hospodářství

doc. RNDr. Antonín Věžník, CSc.

1. Specifikum zemědělství

- Zemědělství, jako odvětví materiální výroby, slouží svými produkty především k uspokojování základní existenční potřeby člověka – je zdrojem potravin rostlinného i živočišného původu nutných k výživě obyvatelstva
- Zemědělská výroba se tak podílí rozhodující měrou na vývoji životní úrovně společnosti
- Mimo potravin pro spotřebu v čerstvém stavu a surovin, zpracovaných potravinářským průmyslem, je zemědělství též producentem různých surovin pro jiná průmyslová odvětví

1. Specifikum zemědělství

- Zemědělství se vyznačuje velkou závislostí na přírodních podmínkách. Tato závislost má svou příčinu především v objektivní realitě přírodou daného územního rozmístění ploch zemědělské půdy, která slouží zemědělské výrobě jako její základní výrobní prostředek
- Hlavním obsahem zemědělství je biologická prvovýroba, v níž činnost člověka spočívá v usměrňování růstu rostlinných a živočišných organismů

2. Zemědělská výroba je činností, s níž je od určité etapy rozvoje lidské společnosti spojeno:

- Vědomé a systematické využívání přírodních sil a zdrojů za účelem uspokojování základní existenční potřeby člověka
- Vznik a rozvoj organizovaných společenských celků, které přesahují rámec původních populačních jednotek (rod, kmen)
- Postupné vytváření společenské struktury uvnitř nových celků – sociální hierarchie
- Nutnost vyrovnávat se s vlivy vnějšího prostředí, poznávat je a přizpůsobovat jim svou činnost

2. Zemědělská výroba je činností, s níž je od určité etapy rozvoje lidské společnosti spojeno:

- Postupné vytváření a využívání pojmu času a prostoru jako souboru vzdáleností
- První faktické změny v rozmístění, spojené s postupným rozšiřováním obydlené části zemského povrchu

Zemědělská výroba vytvořila v materiální výrobě i v nadstavbě civilizační základnu, na níž se především v prostoru Evropy začala vyvíjet průmyslová civilizace moderní doby

3. Základním předpokladem a výrobním prostředkem zemědělství je půda

Z celkové rozlohy souše cca 135 mil. km², bez Antarktidy, je lidstvem využíváno cca 30,1 %

Z této plochy pevniny, přístupné lidským aktivitám, tedy bez ledu má: 75,4 % nulovou produkční kapacitu (pouště, hory apod.)

11,2 % nízkou produkční kapacitu

8,2 % střední produkční kapacitu

a jen 5,2 % vysokou produkční kapacitu, tj. 7mil. km²

Produkčně bezcenná půda zabírá $\frac{3}{4}$, přičemž její rozloha se každým rokem zvětšuje o více než 200tis.km²

3. Základním předpokladem a výrobním prostředkem zemědělství je půda

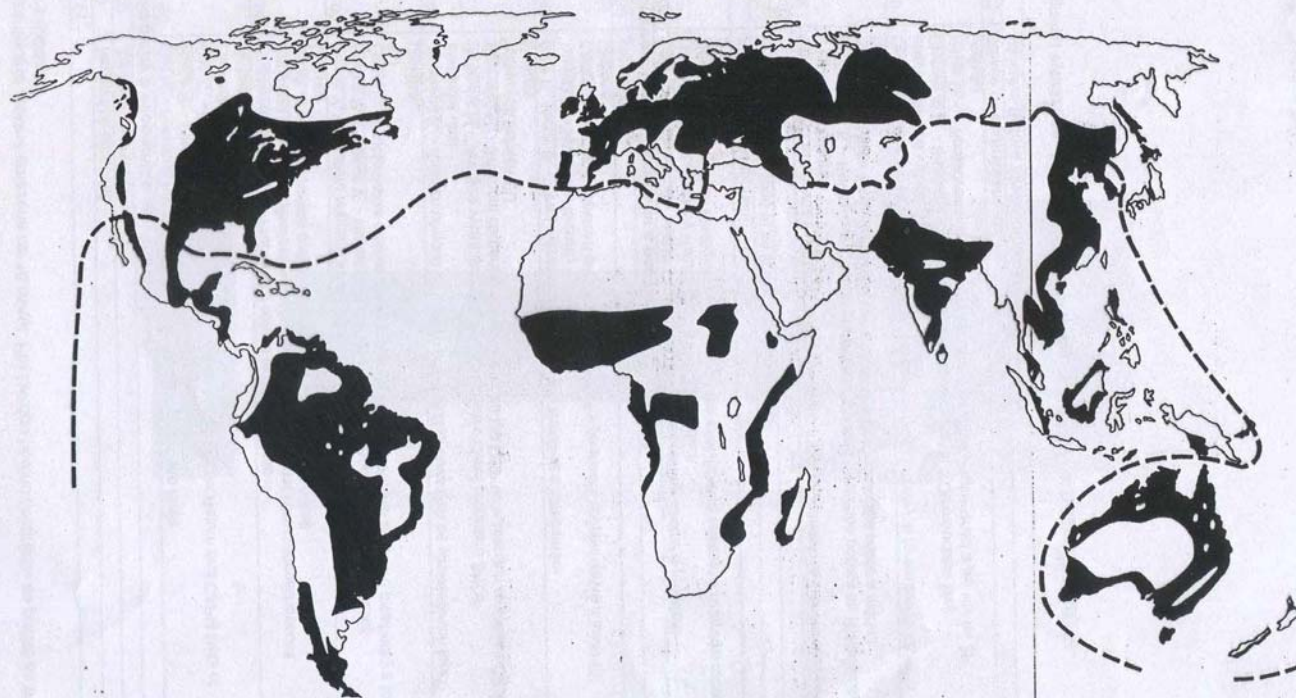

Fig. 2.4 The world's cultivable land
Source: After Berry, Conkling and Ray (1976), Fig. 2.2, p. 16

3. Základním předpokladem a výrobním prostředkem zemědělství je půda

Zemědělská půda se dělí na ornou půdu a trvalé travní porosty (TTP), tj. louky a pastviny.

Podíl orné půdy na zemědělské půdě tvoří tzv. procento zornění

K orné půdě jsou zařazena především pole, dále též zahrady, ovocné sady, vinice, chmelnice, plantáže a též úhory, pokud ovšem nejsou vyčleněny jako samostatné kategorie

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

Je dáno :

- Stupněm zajištění výživy obyvatelstva
- Účastí na zahraničním obchodě
- Vztahy k ostatním odvětvím
- Podílem na tvorbě společenského a národního produktu
- Podílem obyvatelstva zaměstnaného v zemědělství

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

Zemědělství – základní výrobní orientace

- Výrobní struktura
- Rostlinná výroba
- Živočišná výroba

Funkční (účelové) hledisko při členění struktury zemědělské výroby

- Primární zemědělská výroba (RV)
- Sekundární zemědělská výroba (ŽV, včetně organických hnojiv, zásoby krmiv apod.)

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

Zemědělská výroba produkuje menší část z hrubé hodnoty materiálních statků vytvořených lidskou společností

Na celkové produkci materiální výroby se podílí 15-20 %

Problém stanovení skutečné produkce – podíl naturální (samozásobitelské) produkce – odhady, zvláště HMVZ

V rámci světového průměru tak existují značné regionální diference

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

Tabulka 1.: Podíl ZV na HDP (%)

Stát	1982	2004
Belgie	2,0	1,4
Dánsko	5,0	2,2
SRN	2,0	1,1
Francie	4,0	2,5
Itálie	6,0	2,5
USA	3,0	2,2
ČSSR	7,0	ČR 3,3
SSSR	15,0	Pobaltí 4,8
Polsko	16,0	2,9
Bulharsko	19,0	10,9
Venezuela	6,0	Laos 56,0
Nepál	63,0	
Ghana	61,0	

Průměr EU – 2,0 %

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

Uvedené hodnoty lze brát jen informačně, protože existují stále velké rozdíly v jednotlivých metodikách

Absolutně objem zemědělské výroby stále roste, avšak podíl na materiální produkci se nadále snižuje

ZV se rozvíjí pomaleji než průmyslová výroba, vlivem životního prostředí, nižší produktivity práce apod.

Zemědělská výroba musí respektovat určitý rytmus výrobního procesu s daleko menší kontrolovatelností vnějšího prostředí a vlivů

Ani rychlý růst vkladů do ZV nemusí vždy vést ke zvýšení tempa rozvoje

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

Růst zemědělské výroby byl v HVZ vyšší než přírůstek obyvatelstva – růst životní úrovně

V mnoha HMVZ však růst ZV za tímto přírůstkem zaostává – takže objem produkce na jednoho obyvatele je zde často nižší než před 2.sv. válkou – problém hladu ve světě

V moderní ZV klesají nároky na množství pracovních sil, ale rostou požadavky na odborné kvalifikované pracovní síly – problematika zaměstnanosti žen

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

Ve většině HMVZ je stále ZV na nízké úrovni agrotechniky a pak výrobce často vychází ve své činnosti pouze ze svých praktických zkušeností, které často ovlivňuje značný konzervatismus, který je tak zpravidla i překážkou dalšího rozvoje zemědělské výroby

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

Snižování podílu ZV na produkci materiálních statků je v relaci s objektivním ekonomickým vývojem, který probíhá od první etapy průmyslové revoluce (jen HVZ)

Význam ZV však nelze hodnotit jen podle podílu na materiální produkci, respektive na národním důchodu, protože význam zemědělství je mnohem širší

V hospodářství státu působí zemědělství jako důležitý stabilizační faktor, předpoklad celkově vyváženého rozvoje

Funkce zemědělství – ekonomická, krajino tvorná, ekologická, osídlovací, atd.

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

V podmínkách celkově vyspělé ekonomiky je ZV typickým nabídkovým odvětvím

V HVMZ zemích se zpravidla mění v poptávkové odvětví

Zaměstnanost v zemědělství - v zaměstnanosti je ZV vedoucím odvětvím, zejména v HVMZ

- skrytá nezaměstnanost

Z celosvětového počtu ekonomicky činného obyvatelstva pracovalo v roce 1983 43,5 % v zemědělství, v roce 2002 44,3 %

Podíl obyvatelstva zaměstnaného v zemědělství je zpravidla jedním z ukazatelů hospodářské vyspělosti státu

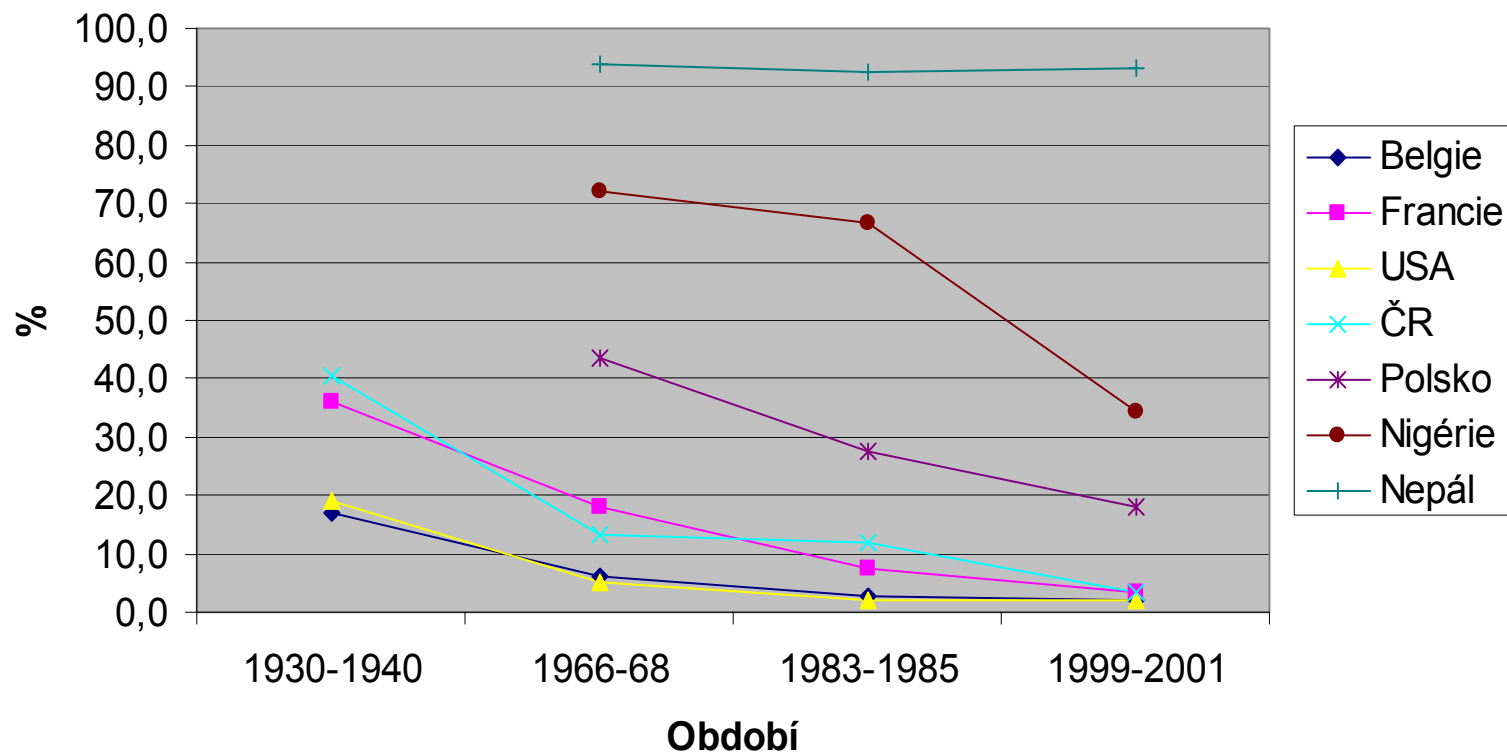
4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

Tabulka 2.: Podíl zaměstnaných v zemědělství z celkového počtu EA (%)

Stát	1930-1940	1966-68	1983-1985	1999-2001
Belgie	17,0	6,0	2,7	1,9
Dánsko	34,0	15,0	6,1	3,9
Francie	36,0	18,0	7,5	3,5
Kanada	26,0	9,0	4,3	2,4
USA	19,0	5,0	1,9	2,2
SRN	27,0	10,0	3,3	2,6
ČR	40,4	13,2	11,9	3,4
Polsko		43,6	27,7	18,0
Bulharsko		45,7	19,2	26,0
Nigérie		72,1	66,7	34,2
Nepál		94,0	92,6	93,1
Burkina Faso		89,3	85,8	92,2

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

Podíl zaměstnaných v zemědělství z celkového počtu EA (%)

4. Postavení zemědělství v národním hospodářství

V průmyslově vyspělých státech sice klesá počet obyvatelstva činného přímo v zemědělské výrobě, (zemědělská prvovýroba), ale na druhé straně pracuje pro zemědělskou výrobu stále více osob v různých průmyslových odvětvích (zemědělské strojírenství, výroba hnojiv, chemické prostředky, výroba krmiv atd.)
- agrokomples